Nume de animale în tradiția biblică românească. Termeni zoonimici neatestați în dicționarele limbii române

Cristina-Mariana Cărăbuş
Academia Română, Filiala Iaşi

Résumé: Cet étude se réfère aux zoonymes qui ne sont pas certifiés par les dictionnaires de la langue roumaine. Dans notre démarche on a fait appel aux éditions bibliques depuis XVIe siècle jusqu'au XXe siècle. Au début, on a discuté quelques répères théoriques sur le sens et on a défini le sens. Puis on a fait l'inventaire des zoonymes après l'étymologie et après la première attestation.

Mots-clés: zoonymes, animal, première attestation, etymologie, tradition biblique roumaine.

Prezentul articol este o parte a capitolului al V-lea al tezei mele de doctorat care s-a intitulat *Nume de animale în tradiția biblică românească* şi a fost coordonată de domnul prof. univ. dr. Eugen Muneanu, fiind susţinută pe 29 septembrie 2012 la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi. Am fost selectată de domnul profesor pe considerentul că, fiind absolventă de limbi clasice, voi duce la bun sfârşit această dificilă temă de cercetare. Rezutatele cercetării au fost posibile cu sprijinul şi răbdarea arătată de domnul profesor pe parcursul celor trei ani. În debutul cercetării, am pornit de la câteva întrebări esenţiale, ce au constituit apoi capitole sau subcapitole ale lucrării: ce nume de animale se întâlnesc în tradiţia biblică românească, care este importanţa animalelor în viaţa religioasă, dacă pot fi structurabile denumirile pentru animale într-un câmp lexical-semantic şi cum au fost traduse denumirile pentru animale în versiunile biblice româneşti.

Lexicologia este ştiinţa lingvisticii care se ocupă de sistemul lexical al limbii, mai precis de „felul cum este organizat, cum funcţionează, cum se schimbă şi cum se îmbogăţeşte vocabularul unei limbi" (Şerban, Evseev 1978: 13, *cf.* Toma 2004: 78). Lexicul[1] e definit ca totalitatea cuvintelor dintr-o limbă, iar cuvântul ca unitate minimală dotată cu sens, adică cu o valoare semantică, deoarece el desemnează o

[1] Deşi termenii *lexic* şi *vocabular* sunt sinonimi, există lingvişti care fac distincţie între aceştia, considerând că lexicul face referire la aspectul general al limbii, iar vocabularul are în vedere aspectul particular (Groza 2004: 38-39). Noi, însă, nu vom face această distincţie, luând în considerare faptul că cei doi termeni sunt sinonime perfecte.

BDD-V3586 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:50:54 UTC)

noţiune. Orice cuvânt are, în componenţa sa, două laturi: *forma sonoră* (s e m n i f i c a n t) şi *sensul* (s e m n i f i c a t). S e n s u l este considerat fie ca „l'ensemble de représentations susceptibles d'être suggérées par l'énoncé de ce mot", fie ca „l'ensemble de représentations suggérées en fait par le mot dans un cas donné" (Marouzeau 1951: 206). Cuvântul implică şi o reflectare a factorilor lingvişti şi a celor extralingvistici. În dicţionare, ne sunt prezentate relaţiile dintre un cuvânt şi o clasă de obiecte (referent) (Bidu-Vrănceanu, Forăscu 1988: 11). Procesul prin care i se atribuie unui referent un nume se numeşte *denominaţie* (de pildă, *boaghe* se referă la 'pasărea numită bufniţă'). Denominaţia are în vedere „stabilirea unei relaţii dintre un semn şi un referent real, prin conceptualizare sau printr-o reducere selectivă a trăsăturilor caracteristice" (DŞL: 159). În cazul cuvântului *oaie*, trebuie să distingem, mai întâi, faptul că acesta desemnează, la nivelul general al cunoaşterii, 'o fiinţă' şi nu 'un obiect'. Apoi, trebuie să identificăm, la nivelul cunoaşterii datelor extralingvistice, că acest lexem desemnează 'un animal domestic rumegător', 'femela berbecului după ce a ajuns la maturitate' sau 'femelă sau mascul, crescut pentru lână, lapte şi carne', 'denumire ştiinţifică - *Ovies aries*'. Se observă că, prin adăugarea acestor sensuri, recurgem la un alt nivel al cunoaşterii cuvântului, nivel influenţat de factori extralingvistici. Comparând aceste sensuri, vorbitorul va trebui să reţină doar datele concrete, care diferenţiază şi definesc cel mai bine relaţiile dintre cuvinte. Dacă ar fi să ţinem cont de distincţia făcută de DŞL: 159, atunci ar trebui să spunem că denominaţia naturală este *oaie*, iar cea artificială (ştiinţifică) este *Ovies aries*.

Inventariind numele de animale în câteva ediţii succesive ale *Bibliei*, atât parţiale (PH, PS.SCH., CV, PS.SL.-ROM., PO, NTB 1648, DOS.PS.V., DOS.PS.2007, Ms.45, Ms.4389), cât şi integrale (BB 1688, B 1795, B 1991), ne propunem să realizăm analiza lexicală a unor nume de animale în timp, în cadrul unor etape istorice diferite din evoluţia limbii române literare, punând în evidenţă, în măsura posibilităţilor, dinamica sensurilor acestor termeni. Inventarul nostru se structurează în funcţie de c r i t e r i u l e t i m o l o g i c[2] şi de c r i t e r i u l p r i m e i a t e s t ă r i. Ne vom opri atenţia asupra cuvintelor din cele 13 texte biblice consultate care sunt cunoscute vorbitorilor comuni şi asupra unor termeni neatestaţi în dicţionare care au dispărut din limba română literară actuală. Inventarul nostru, realizat în ordine alfabetică şi în funcţie de originea cuvintelor, va avea următoarea structură: cuvântul-titlu (toate cuvintele[3] întâlnite în versiunile biblice

[2] Cuvintele moştenite (care fac parte din stratul limbii române), cuvintele autohtone (ce aparţin substratului limbii române), dar şi cele împrumutate (care formează adstratul limbii române) au *etimologie externă*; iar cele care s-au format în limbă de la cuvintele existente deja au *etimologie internă*. Cuvintele care provin din două sau mai multe limbi au *etimologie multiplă* (*cf.* Groza 2004: 82-83).

[3] Au fost analizate împreună substantivele feminine care au acelaşi radical cu forma de masculin (de exemplu *asin, asină* sau *leu, leoaică*). Toate cuvintele-titlu apar cu formă nearticulată.

BDD-V3586 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:50:54 UTC)

analizate, inclusiv sinonimele acestora), accentul[4], indicarea clasei gramaticale, etimologia şi, în măsura posibilităţilor, indicarea denumirii ştiinţifice, sensul din dicţionarele consultate, exemple ilustrative[5], precizarea sursei citărilor, precum şi unele explicaţii şi comentarii cu privire la zoonimul respectiv.

Vom încerca să clasificăm zoonimele din textele biblice studiate astfel: 1. cuvinte moştenite (de origine latină) (55 de lexeme): *albină*, *arete*, *arici*, *armăsar*, *asin*, *berbec*, *bou*, *broască*, *cal*, *capră*, *car(iu)*, *căprioară*, *câine*, *cerb*, *corb*, *cuc*, *furnică*, *găină*, *ied*, *iepure*, *junc*, *lăcustă*, *leu*, *lup*, *mascur*, *miel*, *mistreţ*, *muscă*, *noaten*, *oaie*, *păduche*, *pasăre*, *păun*, *pescar*, *peşte*, *porc*, *porumb*, *potârniche, pui, scroafă*, *şarpe, şoarece, taur, tăun*, *turturea*, *ţânţar*, *urs*, *vacă, vier, vierme, viespe, viperă, viţel, vulpe, vultur*; 2. cuvinte autohtone (de origine traco-dacă) (11 lexeme): *balaur*[6], *barză*[7], *ciută, măgar*[8], *mânz, năpârcă*, *pupăză*, *şopârlă, ţap*, *vătui*, *viedzure*; 3. cuvinte împrumutate (66 de lexeme): a. cuvinte de origine greacă, pătrunse în limba română direct sau prin filieră slavă (13 lexeme): *aspidă*, *cămilă*, *cămilopardos*, *chit(os)*, *erodiu*, *gripsor, omidă*, *onagru*, *onochentavru*, *pardos, schimen, vasilisc, vruh*; b. cuvinte de origine slavă (veche slavă, bulgară, rusă, sârbă sau sârbo-croată, ucraineană, ruteană şi polonă) (27 de lexeme): *babiţă*, *batcă*, *bâtlan*, *bivol*, *buhai*, *cârstei*, *cârtiţă*, *cocor*, *cocoş*, *colun*, *dihor*, *inorog*, *jder*, *lebădă*, *liliac*, *molie*, *muşiţă*, *neiasită, pajăre*, *păianjen*, *prepeliţă, scorpie*, *sobol*, *stârc*, *vrabie*, *zimbru*, *zmeu*; c. cuvinte de origine turcă (2 lexeme): *catâr, pil*[9]; d. cuvinte de origine maghiară (5 lexeme): *boaghe*, *coroi*, *guz(iu)*, *şoim*, *uliu*; e. cuvinte de origine franceză (7 lexeme): *antilopă, dragon*, *dromader, elefant*, *gazelă*, *panteră, şacal*; f. cuvinte cu origine multiplă (11 lexeme): *caie, cameleon, crocodil, hipopotam, ibis, leopard, leviatan, pelican, salamandră, struţ, unicorn*; g. cuvinte de origine

[4] Accentul l-am stabilit în conformitate cu următoarele dicţionare: DER, DLR, TDRG şi DOOM[2].

[5] Vom avea în vedere, în primul rând, sensul propriu, însă, unde este cazul, şi sensul figurat.

[6] Unii consideră termenul *balaur* ca element autohton (dacoromân), prin comparare cu albaneza (Brâncuş 1983: 32-34; Densusianu 1961: 35; Dimitrescu 1978: 70-71; Ionescu 1985: 37-38; Mihăilă 1974: 74; Mihăilă 2006: 24; Russu 1970: 133; ŞĂINEANU, *s.v.*), însă Ivănescu 2000: 259-260, DA, DER şi TDRG îl consideră cu origine necunoscută. CIHAC II, *s.v.*, optează pentru o etimologie sârbo-croată *cf. blavor, blavur, blaor, blor*. Noi vom opta pentru varianta autohtonă.

[7] În timp ce unii îl consideră cuvânt autohton (Brâncuş 1983: 37-40; Dimitrescu 1978: 70-71; Ionescu 1985: 41; ILR II: 336, Philippide II: 698; Mihăilă 2006: 25; Russu 1970: 138), DA şi TDRG îl consideră un adjectiv substantivat, cu origine probabilă, fiind la început atributul speciei celei albe de *berze*, *cf.* alb. *bardh, -ë* „alb, -ă". CIHAC II, *s.v.*, consideră că acesta este un element slav, *cf.* pol. *bag*, rus. *buzanŭ*. DER este de părere că acest cuvânt este obscur, probabil din lat. **gardea*, în loc de *ardea* 'bâtlan'. Noi luăm în considerare originea autohtonă.

[8] Cuvântul *măgar* este considerat autohton (Mihăilă 2006: 25, 29, ILR II: 345), cu origine probabilă, apropiată de alb. *gomar* (Dimitrescu 1978: 72; TDRG, CADE), ca împrumut din slavă (< bulg. şi srb. *magare*) şi albaneză *magar* (Ivănescu 2000: 428).

[9] Termenul *pil* nu e atestat în DLR, deşi TDRG îl atestă cu sens de 'elefant' în BB 1688 şi Dosoftei, VS. DA atestă, totuşi, termenul *fil* cu sensul de 'elefant', acesta având etimologie turcă.

BDD-V3586 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:50:54 UTC)

germană (1 lexem): *cârlan*[10]*;* 4. cuvinte cu etimologie probabilă / necunoscută (9 lexeme): *bogză, brehnace*; *chiţoran*, *corlă*, *herete*, *maimuţă, melc, şomâc*, *şorliţă*; 5. cuvinte formate pe teren românesc / cu origine onomatopeică (18 lexeme): *bufniţă*, *buhă, cărăbuş*[11], *cioară*[12], *ciuh*, *cocostârc*, *cucuvea*, *gligan*, *huhurez, lipitoare*, *mâţă*, *mâşcoi*[13], *nevăstuică*, *pisică*, *rândunică*, *şobolan*, *telegar*, *uligaie*.

O a doua clasificare a termenilor animalieri vizează criteriul primei atestări[14]: a. termeni din secolul al XIII-lea: *bou* (1235 DRAGANU), *cuc* (1203 DRAGANU); b. termeni din secolul al XIV-lea: *căprioară* (1337 SUCIU I, 126), *cocor* (1300 DOR), *oaie* (1341 SUCIU II, 5), *pardos* (1480 DERS), *urs* (1318 DLRV 171); c. termeni din secolul al XV-lea: *balaur*[15] (1480 DRHA), *berbec* (1443 DLRV), *buhai* (1491 DOR), *capră* (1425 BGL), *cămilă* (1438 DRHA), *cârlan* (1429 DLRV), *cioară* (1442 DERS), *colun* (1482 DERS), *corb* (1444 SUCIU, II, 355), *coroi* (1462 STEFANELLI, I, 67), *huhurez* (1453 DERS), *jder* (1422 DERS), *lup* (1444 DRAGANU 251), *mânz* (1443 BGL), *noaten* (1463 BGL 180), *păun* (1483 DERS), *porc* (1421 DERS), *pui* (1453 DERS), *scroafă* (1439 DRĂGANU 313), *stârc* (1499 DERS), *şoim* (1467 DERS), *şopârlă* (1483 DERS), *taur* (1475 DERS), *ţap* (1499 DERS), *uliu* (1448 DERS), *vacă* (1438 DRAGANU 313), *viedzure* (1492 DERS), *viţel* (1499 DERS), *vrabie* (1465 DRHB I, 220), *vulpe* (1449 DERS); d. termeni din secolul al XVI-lea: *albină*[16] (PS. SCH.,

[10] Termenul are o etimologie controversată, printre care şi cea săsească (germană) şi provine de la cuvântul săsesc *gerlenk* 'animal de un an'. Acest termen a pătruns în graiurile din Transilvania înainte de 1400, iar în cele din Moldova la începutul secolului al XV-lea, probabil, datorită emigranţilor români din Transilvania (Arvinte 2002: 199). DLR îl consideră cu etimologie necunoscută (probabil slav **krdlan* „miel sau cal care intră în cârd" sau din **cărnar(e)* care ar fi lat. *carnalis* „din carne"; *miel cârlan* adecă „cărnos" s-ar fi zis mai întâi mieilor ţinuţi pentru prăsilă). TDRG, de asemenea, admite tot origine necunoscută, probabil din magh. *kerlan(y)*.

[11] Deşi CIHAC I, îl consideră ca fiind cu origine multiplă lat. *scarabaeus*, fr. scarabée; alb. karabaşe, totuşi există dicţionare care îi dau altă etimologie: PUŞCARIU: 25, pe lângă originea latină, dă şi orginea alb. *karabašę* „schwarzer Käfer" (< türk. *kara* „schwarz", *baš* „Kopf"). Şi TDRG porpune etimologie latină *carăbus* (gr. *χάραβος*), dar şi pe cea din DLR Sensul acestui cuvânt, în latină (*carabus, -i*), era 'rac de mare' (*cf.* GUŢU). Noi vom opta, în cazul acestui termen, pentru etimologia propusă de DLR, care îl consideră cuvânt format pe teritoriu românesc cu sufixul *-uş* de la cuvântul *carab(aş)*.

[12] În timp ce DA îl consideră de origine onomatopeică apropiat de alb. *sorë* şi friaul. *čore*, există şi păreri că ar fi cu origine obscură (Ivănescu 2000: 259-260) sau autohton (Brâncuş 1983: 61, ILR II: 339, DLRV).

[13] Cuvântul *mâşcoi* este socotit un derivat de la *mâşc*, considerat autohton (ILR II: 346, Ivănescu 2000: 259-260, Mihăilă 2006: 25; Ionescu 1985: 135-137, 160 - provine direct din albaneză), de origine slavă (CIHAC II, Russu 1970: 35) şi cu origine probabilă (*cf.* TDRG, v.sl. *mĭskŭ*, rus. *mesk* alb. *mushk*).

[14] Această clasificare am efectuat-o pe baza dicţionarului lui Tiktin.

[15] Deşi Tiktin oferă, ca primă atestare pentru temenul *balaur*, anul 1480, Mihăilă 2006: 24 îl datează între 1337-1340.

[16] Forma *Albina*, ca toponim (de fapt, hidronim), este atestată în 1428, *cf.* BOGDAN, DLRV.

BDD-V3586 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:50:54 UTC)

117, 12), *arete* (1564, Coresi, *Cazania* I), *arici* (1529 DERS), *armăsar* (1588 DIR), *asin* (1551/3 ES), *aspidă* (PS. SCH., 57, 4), *barză* (1502 DOR), *bâtlan* (1580 DERS), *bivol* (1568 DERS), *bogză* (1528 DERS), *broască* (1528 DOR), *cal* (PS. SCH.), *câine* (1535 DRHB), *cârstei* (1577 CORESI PS, 104, 39), *cerb* (1506 G. LEX.), *chit* (PS. SCH., 8:77), *cocoș* (1544 DERS), *corcodel* (1591 DOR), *erodion* (PS. SCH. 103:17), *furnică* (1521 DERS), *găină* (1507 DLRV), *gligan* (1564 BGL), *ied* (1549 BGL), *iepure* (1502 DERS), *inorog* (PS. H. 21, 22), *junc* (PS. SCH. 67, 31), *lăcustă* (PS. SCH. 104, 34), *leu* (1519 DERS), *mascur* (1507 DERS), *miel* (1532 DERS), *mușcoi* (PS. H. 31:9), *molie* (CV 66a, Jak. 5:2), *muscă* (PS. SCH. 104:31), *mușiță* (PS. SCH. 104:31), *omidă* (PS. SCH. 104, 33), *onagru* (PS. SCH. 103, 11), *onochentavru* (1683 DOS. VS. Oct. 23; 79a), *pasăre* (CV, Iac. 3:7), *păduche* (1581/2 PO 203, Ex. 8:18), *păianjen* (PS. SCH. 89, 9), *pescar* (1551/3 ES 3a; Mt. 4:8), *peşte* (CV. Iac. 3:7), *porumb* (1514 DERS), *potârniche* (1597 DIRA XVI/4, 154), *prepeliță* (1581/2 PO), *scorpie* (1561 CORESI, TE 143 a; Luca 11:12), *schimen* (PS. SCH. 56:5), *sobol* (1594 DIR), *struț* (1588 DIR), *șarpe* (1501 DERS), *șoarece* (1581 PRL 208 b), *telegar (*1533 DERS), *turturea* (PS. H. 83:4), *vasilisc* (PS. SCH. 90: 13), *vierme* (PS. SCH. 21:7), *viespe* (1581/2 PO 257; Ex. 23:28), *vrah* (1688 BIBLIA), *vultur* (PS. SCH. 102:5), *zmeu* (1510 DRHB II, 157); e. termeni din secolul al XVII-lea: *babiță* (1688 BIBLIA), *boaghe* (1698 CANT.), *brebnace* (1688 BIBLIA), *caie* (1688 BIBLIA), *car(iu)* (1654 NEAGOE ÎNV. 185a), *catâr* (1649 MARD.), *cărăbuș* (1683 DOS. PAR. Joel 2, 25), *cârtiță* (1649 MARD.), *chițoran* (1688 BIBLIA), *ciuh* (1688 BIBLIA), *ciută* (1651 PSALT. 28:9), *crocodil* (1645 HERODOT 103), *dihor* (1645 HERODOT 111), *dragon* (1675 MIR. COSTIN, LET. I, 344), *elefant* (1688 BIBLIA), *gripsor* (cu forma *zgripsor* - 1620 ALEXANDRIA), *guz(iu)* (1581 PRL, 208a), *herete* (1600 H. I, 281), *lebădă*[17] (1670 ANON.CAR.), *leopard* (1683 DOS. VS.), *liliac* (HERODOT 1645, 114), *lipitoare* (1637 PUMNUL LEPT. I, 439), *maimuță* (1645 HERODOT 269), *măgar* (1620 MOXA, HC I, 372), *mâță* (1600 HC I, 291), *melc* (1600, I, 291), *năpârcă* (CV, Fpt. Ap. 28:3), *neiasită* (1651 PSALT. 28:9), *nevăstuică* (1640 PRAV. GOV.), *pelican* (1642 CAZ.GOV., GCR I, 102), *pil* (1649 MARD.), *pisică* (1640 PRAV. GOV.), *pupăză* (1633 DERH XXIV, 91), *rândunică* (1645 HERODOT 99), *salamandră* (1680 FL. DAR. 66), *șomâc* (1670 ANON. CAR.), *șorliță* (1688 BIBLIA), *tăun* (1660 STAICU, 171), *ţânţar* (1521 BGL), *unicorn* (cca 1660 ap. TAMAS ET. WB), *vătui* (1611 STEFANELLI 1), *vier* (1673 DOS. PS. V. 79:35), *viperă* (1648 NTB Apg. 28:3), *zimbru* (1645 HERODOT); f. termeni din secolul al XVIII-lea: *cameleon* (1705 CANT. IST. 187), *cămilopardos* (atestat de TDRG, cu forma *camilopardal*, în 1705 CANT. IST. 187), *cocostârc* (1703 GCD), *cucuvea* (1705 CANT. IST. 16), *dromader* (1790 UT), *hipopotam* (1785 UN), *pajăre* (1705 CANT. IST. 108), *șacal* (1705 CANT. IST.); g. termeni din secolul al XIX-lea: *antilopă* (1832, Golescu, *Condica limbii româneşti*), *batcă* (cu sensul de 'Pelikan' - 1852 STAM V.), *bufniță* (1840 HEL.), *buhă* (1800 BUDAI-DELEANU), *corlă* (1825 B.), *gazelă* (ALECSANDRI, P.I:, 320, *cf.* MDA; nu e consemnat de TDRG), *ibis* (TEODOREANU, M. II, 119, cf. MDA; nu apare în TDRG), *leviatan* (AMFILOHIE, G.F., 299, *cf.* MDA; nu-l găsim atestat în TDRG)

[17] Termenul pare a fi atestat mai devreme în Ms. 45 (text redactat probabil între 1661-1664).

BDD-V3586 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:50:54 UTC)

mistreţ (1806 KLEIN), *panteră* (1823 BOBB), *şobolan* (1841 POEN. II, 494), *uligaie* (1862 PTB).

În această clasificare, o primă observaţie care se poate face este aceea că 38 de lexeme (adică 21,35%) sunt atestate pentru prima dată în textele biblice cercetate de noi şi aceştia sunt: *albină, aspidă, babiţă, brehnace, caie, cal, cărăbuş, cârstei, chit, chiţoran, ciuh, elefant, erodion, inorog, junc, lăcustă, mâşcoi, molie, muscă, muşiţă, năpârcă, omidă, onagru, pasăre, păduche, păianjen, peşte, prepeliţă, schimen, şorliţă, turturea, vasilisc, vier, vierme, viespe, viperă, vruh, vultur.*

O a doua observaţie care se poate face este că unele atestări făcute de Tiktin sunt mai târzii decât cele care apar în textele biblice. Cuvântul *batcă*, cu sens de 'Pelikan', atestat de Tiktin în secolul al XIX-lea, apare în textul Ms. 45, cu acelaşi sens (Lv. 11:16). Deşi TDRG dă ca primă atestare pentru termenul *boaghe*, cu sensul de 'Eule', textul lui Cantemir, *Divanul sau gâlceava înţeleptului cu lumea*, acesta este întâlnit în textul biblic cu atestare anterioară: Ms. 45, Lv. 11:16, fiind sinonim cu *bogză*, din BB 1688 şi Ms. 4389. Întrucât nu toate lexemele apar în dicţionarele studiate, am încercat să clasificăm termenii aceştia, în funcţie de prima atestare din textul biblic. Trebuie să precizăm faptul că raportarea nu este exhaustivă, întrucât nu am avut la dispoziţie toate textele biblice, ci doar anumite versiuni. Astfel, cuvântul: *caie*, deşi are ca primă atestare BB 1688, îl regăsim şi în Ms. 45 şi Ms. 4389, Lv. 11:14. Aceeaşi atestare este dată şi pentru termenul *brehnace*, care, de fapt, apare şi în Ms. 45, Lv. 11:14, Iov. 15:23. Deşi cuvântul *buhă* e menţionat în B 1795, Lv. 11:15, Dt. 14:15, totuşi TDRG îl atestă abia în 1800, la Ion Budai-Deleanu. Cuvântul *corlă* este atestat într-o notă de-a lui Micu în B 1795, Lv. 11:17 (nota b), însă TDRG îl atestă abia în 1825. Pentru termenul *cameleon* TDRG dă ca primă atestare textul lui Cantemir, *Istoria ieroglifică*, însă termenul este atestat în textul biblic cu formele *hameleon* (Ms. 45, Lv. 11:30), împrumut direct din greacă şi atestat şi de DA, *hamelion* (Ms. 4389, BB 1688, Lv. 11:30) şi *hameleii* (Ms. 45, BB, Sof. 2:14). Ca în cazul precedent, termenul *camelopard,* cu forma *cămilopardos*, este atestat în textul biblic în Ms. 45, Ms. 4389 şi BB 1688, Dt. 14:5, însă nu apare în TDRG cu această formă, iar DA nu-l atestă. Cu toate că TDRG oferă ca primă atestare pentru termenul *cărăbuş* anul 1683, în lucrarea lui Dosoftei, *Parimiile de preste an*, totuşi se cuvine să precizăm că termenul apare şi în lucrarea mitropolitului *Psaltirea de-nţăles* (1680), Ps. 104:33. Termenul *leviatan*, nefiind atestat de TDRG, nu am putut preciza cu exactitate când a fost consemnat prima dată. Putem, însă, spune faptul că acesta apare în textul biblic, în Vechiul Testament, B 1991, Iov. 3:8; 27:1; 41:1; 41:12, cu sensul de 'monstru marin, având ca simbol întruchiparea răului (*cf.* DLR, *s.v.*). Întrucât cuvântul *neiasită* nu e atestat în TDRG, ci doar în DLR cu sensul de 'pelican' (*Pelecanus onocrotalus*), se cuvine să menţionăm că, în textul biblic, apare în PH, 101:7. Termenul *pajură* este atestat pentru prima oară de TDRG la Cantemir, în *Istoria ieroglifică*, însă el este consemnat şi în Ms. 4389, Lv. 11:14. O categorie aparte o reprezintă cuvintele neatestate în dicţionare (19 lexeme): *aliet*, *asidă, atachis, ch(i)erast, fasec, furnicoleu, ghipă*, *hagab*, *haradrion*, *hargol*, *hirogrilion*, *măgarotaur, mujdei, nesa*, *porfirion*, *sirin, solam, steliu, thehim.*

BDD-V3586 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:50:54 UTC)

În continuare, vom discuta cuvintele neatestate de dicţionare, oferind totodată şi atestările lor în textele biblice. Pentru acestea am propus o primă atestare, care este doar probabilă, întrucât nu am dispus decât de un anumit număr de versiuni biblice, iar sensurile le-am preluat din glosarele şi indicii textelor respective (*cf.* BB-MON., B 1795). Vom da, între paranteze, doar etimologia greacă a cuvintelor, în conformitate cu ediţiile parţiale şi integrale parcurse. Pentru corectitudinea cercetării, am preferat să nu marcăm accentul în cazul unor cuvinte cu o singură atestare (*hapax legomena*), deoarece acesta nu este evidenţiat nici în dicţionare, nici în versiunile biblice consultate.

1. **aliet** s.m. (< gr. *ἁλιαετός*, *ου*; B 1795, Dt. 14:12). Cuvântul nu este atestat în dicţionare, însă este un împrumut echivalat după FRANEKER *τὸν ἁλιαετόν*, care este un cuvânt compus (gr. (*ἡ*) *ἅλς, ἁλός* 'mer' şi (*ὁ*) *ἀετός, -ου* 'aigle', BAILLY. Lexemul e atestat în B 1795, cu sensul de 'vultur' (Dt. 14:12). În B 1795, Lv. 11:13, cuvântul apare ca un calc lexical-semantic sub forma *aliet de mare* şi glosat cu sensul de 'vultur de mare'. Substantivul *mare* este redundant, întrucât este conţinut în compunerea cuvântului *aliet*. Nu am marcat accentul, deoarece cuvântul nu este atestat nici în dicţionare şi nu e accentuat în textul lui Micu. Acest termen apare şi în sintagma *aliet de mare* (B 1795, Lv. 11:13), care este un calc lexico-semantic, sintagmă calchiată după SEPT. VEN., FRANEKER, *ibid.*, *τὸν ἁλιάετον* < gr. (*ὁ*) *ἁλιάετος, -ου* (cuvânt compus din două substantive (*ἡ*) *ἅλς, ἁλός* 'mer' şi (*ὁ*) *ἀετός, -ου* 'vautour', BAILLY), VULG. *haliaetum*.

2. **asídă** s.f. (< gr. *ἀσίδα*). Cuvântul nu este atestat în dicţionare, însă sensul lui de 'cocostârc' poate fi identificat din glosarul de la B 1795. Acest împrumut, însă, este o echivalare după FRANEKER *ἀσίδα* cu sens probabil de 'cocostârc'. Substantivul apare cu două ocurenţe în Ms. 45, BB 1688, B 1795, Iov. 39:13; Ier. 8:7. Termenul ebraic, după care s-a echivalat cel grecesc, este *hasīdhāh*, cu sensul 'pasăre migratoare, barză albă' (*cf.* SEPT. NEC. VI/I: 380, DB: 45).

3. **atachís** s.m. (< gr. *ἀττάκης*; Ms. 45, BB 1688, B 1795, Lv. 11:22). Cuvântul este un *hapax legomenon*, identificându-se şi cu varianta lexicală *atichis*[18] (Ms. 4389, *ibid.*), *cf.* VULG. *attacus* şi neatestat în dicţionare. Acesta este un substantiv împrumutat după FRANEKER *ἀττάκην* (gr. (*ὁ*) *ἀττάκης*, cu sensul de 'şopârlă', Munteanu 2008: 111). Substantivul articulat *atachisul* e atestat în Ms. 45, BB 1688, B 1795, iar în Ms. 4389 apare cu forma articulată *atichísul* (Lv. 11:22); sensul acestuia este glosat în B 1795 ca 'specie de lăcuste' ('Heuschreckenart', 'espèce de sauterelle', *cf. Indice*, BB-MON.LV.).

4 **cherást** s.m. (< gr. *κέραστος*, < fr. *céraste*; B 1795, Ms. 45, Pild., 23:32). Cuvântul este un termen rar întânit în textul sacru, fiind un împrumut după FRANEKER (*ὑπὸ*) *κεράστου* < gr. (*ὁ*) *κέραστος, -ου*[19], neatestat în dicţionare cu această variantă lexicală, cu excepţia unei atestări din MDA cu forma *cerast*, cu sensul 'viperă

[18] E. Munteanu identifică şi forma *attacul* (HELIADE), *cf.* Munteanu 2008: 111.

[19] În LS şi BAILLY, nu am găsit cuvântul cu sens de 'şarpe veninos', ci doar cu sensul 'borned' (LS) de la cuvântul *κεραστής, -οῦ*.

BDD-V3586 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:50:54 UTC)

foarte veninoasă din Africa şi Asia' şi glosat şi în *Biblia* lui Micu cu sensul de 'şarpe veninos'. În BB 1688, *ibid.*, apare cu varianta fonetică *chierást*. În textul sacru, acest substantiv este folosit doar ca termen de comparaţie: *ca de ch(i)erást să varsă lui veninul* (Ms. 45, BB 1688, *ibid.*). În ediţia VULG., se întâlneşte forma *regulus*, având sensul de 'vasilisc (şarpe)', *cf.* GUTU. Jehuda Feliks a identificat, în textul biblic, două specii de cherast, care trăiesc în regiunile nisipoase ale Iordaniei: *Cerastes cerastes* şi *Cerastes vipera*, ambele denumiri după ebr. *shephiphon*, cu sensul onomatopeic de imitare a sunetului scos de această specie de şarpe 'scraping' (1962: 102, 106).

5. **faséc** s.m. (< gr. *φασέκ*). Cuvântul *faséc(ul)*, cu sensul 'miel jertit de Paşti' (BB 1688, Ms. 45, B 1795, 2 Cr. 30:15, 17; 35:1, 6, 11, 13, 16), apare şi cu sinonimul *paştile* (BB 1688, Ms. 45, B 1795, Ezd. 6:20), toate formele fiind echivalate după FRANKF., FRANEKER, *(τὸ) φασέκ*, termen neidentificat în dicţionarele de greacă consultate. În VULG., identificăm substantivul propriu *Phase*, o transpunere literală a termenului grecesc. În B 1991, în toate contextele, este redat prin sintagma *mielul Paştilor*, cu excepţia versetului 2 Cr. 35:16, unde identificăm substantivul propriu *Paştile*. *Mielul pascal* era un animal fără meteahhnă, mascul, în vârsta de un an. Cu acest *miel pascal*, neprihănit „fără pată, fără păcat", se identifică Iisus (Cocagnac 1997: 176).

6. **furnicoleu** s.m. (calc după gr. *μύρμηξ, -ηκος* 'fourmi' şi *λέων, -οντος* 'lion'). *Furnicoleul* este o ciudată bestie, cu formă fenomenală (*cf.* Ciccarese 2002: 11), despre care se spune că este „o glumă a naturii", care echivalează gr. *μυρμηκολέων*, după ebr. *layish*, care, de fapt este un termen rar, cu sens de 'leu', care ar sugera, în mod simbolic, pe de o parte, bunătatea *furnicii*, iar pe de altă parte, răutatea şi sălbăticia *leului* (*ibid.*: 407, 409). Unii consideră că nu este un animal, iar alţii sunt de părere că este un animal cu origine marină sau terestră (*ibid.*: 409). Se spune că se condamnă singur la înfometare datorită naturii mamei, care este ierbivoră, şi a tatălui, care este carnivor[20] (*ibid.*: 413). Herodot credea despre acest hibrid că este „un animal râmător" oriental şi care avea talia cuprinsă între *câine* şi *vulpe*, asociat cu o *marmotă*, cu *furnica indiană* sau cu *grifonul* (*apud* Physiologus 2005: 146). Simbolurile acestuia sunt ipocrizia şi duplicitatea (*ibidem*: 148).

7. **ghipă** s.f. (< gr. *γύψ, γυπός*; Ms. 45, BB 1688, Dt. 14:13), după SEPT. VEN., FRANKF. *τὸν γύπα* (Lv. 11:14) şi *γυπός* (Iov. 28:7) < gr. *(ὁ) γύψ, γυπός*, cu sensul de 'vautour', BAILLY, 'vulture', LS; VULG. *vulturem* (Dt. 14:13), *vulturis* (Iov. 28:7). Acest cuvânt este redat şi cu forma *gripsor* s.m. (BB 1688, Lv. 11:13; Dt. 14:12) şi este un împrumut după FRANEKER, *ibid.*, *τὸν γρύπα* < *(ὁ) γρύψ, γρυπός* 'griffon, oiseau fabuleux', BAILLY; VULG. *gryphem* < *gryps, grypis*, cu sensul de 'grifon, animal fabulos cu trup de leu şi cap de vultur', GUTU. În *Vulgata de la Blaj*, se identifică forma *grif* (*apud* Iacob 2007: 104). Formele *ghipă* şi *gripă* nu sunt atestate în dicţionare cu sensul

[20] Isidor explică monstruozitatea numelui prin aceea că este un animăluţ, considerat „duşman al furnicilor", „leu pentru furnică" şi „furnică pentru celelalte animale" (*apud* Physiologus 2005: 148).

BDD-V3586 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:50:54 UTC)

de 'pasăre'; a doua formă, totuşi, apare în lexicoane, dar cu sens medical de 'guturai epidemic, însoţit de căldură' (*cf.* DLR).

8. **hagab** s.m. (transpunere literală a ebr. *hāghābh* 'a ascunde, a învălui', *cf. Comentarii*, BB-MON., III: 179, SEPT. NEC. I: 355, Usca 2003:60). Lexemele, cu forme articulate, *hagabul, hargolul* şi *solamul*, pe care le regăsim în versiunea modernă a *Bibliei* (B 1991, Lv. 11:22), sunt *hapax legomena* şi desemnează fiecare câte o 'specie de lăcuste'. *Hagabul* are şi sens de 'lăcustă comestibilă' şi de 'săritoare' (MOLDOVEANU: 154, 405), fiind o specie care se facea nevăzută în locul în care se aşeza (Usca 2003:60). În SEPT. VEN., FRANEKER, Lv. 11:22, am echivalat termenul cu gr. *ἀκρίδα* (< gr. *ἀκρίς, -ίδος* 'sauterelle', BAILLY, 'locust', LS), *cf.* lat. *locusta* (VULG., *ibid.*).

9. **haradrión** s.m. < gr. *χαραδριός, -ου* (Ms. 45, Ms. 4389, BB 1688, Lv. 11:19; cu varianta *haradion*, B 1795, Lv. 11:19, Dt. 14:18), glosat în B 1795 cu sensul de 'numele unei păsări, probabil fluierar, ploier sau păsărel' (*cf.* ST.LV.: 21, BB 1688: LXXXVI). Denumirea ştiinţifică a acestei familii este *Charadrius*. Acesta este un împrumut după SEPT. VEN., FRANEKER *χαραδριόν* < gr. (*ὁ*) *χαραδριός, -ου* 'pluvier, oiseau de ravin', BAILLY sau 'a bird dwelling in clefts', LS. VULG. identifică forma substantivală *charadrion* (Lv. 11:19), *charadrium* (Dt. 14:8). *Ploierul* este o pasăre răpitoare de mici dimesiuni, vorace, care trăieşte pe malul apelor (Munteanu 2008: 110). Physiologus o consideră o pasăre „misterioasă, complet albă", fără „urme de negreală", a cărei excremente vindecă problemele oftalmologice (2005: 69).

10. **hargol** s.m. (transpunere literală a radicalului arab, *harᶜgol* 'a sări, a galopa', *cf. Comentarii*, BB-MON., III: 179, Usca 2003: 60). Lexemul, cu forma articulată, *hargolul* (B 1991, Lv. 11:22) desemnează o specie de lăcuste săritoare, care este, de fapt, 'o specie de şopârlă' (Munteanu 2008: 111). Substantivul este redat în alte versiuni (Ms. 45, Ms. 4389, BB 1688, B 1795, *ibid.*) printr-un calc *cel ce să bate cu şerpii* (*cf.* 4.2.2.4). Această specie are sensul de 'săritoare' sau 'cal de iarbă' (MOLDOVEANU: 158, 405). Philon crede că această specie este un simbol al echilibrului şi „al luptei constante împotriva neînfrânării plăcerilor" (*apud* SEPT. NEC. I: 355).

11. **hirogrilion** s.m. (< gr. *χοιρογρύλλιος, -ου*; B 1795, Dt. 14:7). Cuvântul este un *hapax legomenon*, neatestat de dicţionare. El este consemnat, în textul sacru, cu formele *hirogrilion* (B 1795, Lv. 11:5) şi *hirogríliun* (Ms. 45, Lv. 11:5), glosat pe margine „ariciul", „gliganul", fiind un împrumut după SEPT. VEN., FRANEKER *χοιρογρύλλιον* < (*ὁ, ἡ*) *χοῖρος, -ου* 'petit porc, cochon engraissé, porc' şi *γρυλίζω* 'grogner (en parlant d'un porc)', BAILLY. VULG. utilizează lexemul *choerogryllus*, cu sensul de 'arici', GUTU. Cuvântul *hirogrílion* Ms. 45, Lv. 11:5, cu formele *hirogrilion* B 1795, Lv. 11:5, redat şi *hirogril* B 1795, Dt. 14:7, este glosat în B1795 cu sensul de 'numele unui mamifer'. Substantivul *hirogrilion* desemnează, probabil, animalul numit *arici* (Ms. 4389, BB 1688, Lv. 11:5). Nu am marcat accentul pe substantivul *hirogril*, întrucât termenul nu e atestat în dicţionare şi nu e accentuat nici în text. Singura variantă accentuată este cea din Ms. 45 (*hirogríliun*), *cf.* BB.-MON. Interesantă ni s-a părut opţiunea de traducere a lexemului din *Vulgata de la Blaj* (1760-1761), prin forma *ferogrinul* (*apud* Iacob 2007: 104).

BDD-V3586 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:50:54 UTC)

12. **măgarotaur** s.m. (calc după gr. *ὄνος* ‘măgar’ şi *ταῦρος* ‘taur’; Ms. 45, Is. 13:22; 34:11, 14), care calchiază FRANKF., FRANEKER, *ibid.*, *ὀνοκέντανρος* (cuvânt compus din două substantive gr. (*ὁ*) *ὄνος, -ου* ‘âne’ şi *κένταυρος, -ου* ‘centaure, un monstre moitié homme, moitié cheval’, BAILLY, care este simbolul răutăţii lumeşti, *cf.* Aga 2005: 79). Trebuie menţionat că VULG. pentru *măgarotaur* are doi termeni diferiţi: *sirenes* (Is. 13:22), *onocentauris* (Is. 34:14). BB 1688 optează pentru traducerea lexemului prin împrumut: *onochentavrii* (Is. 13:22; 34:11), cu varianta *onochentavri* (Is. 34:14). În acelaşi mod traduce şi S. Micu, care preferă forma *onochentaori* (B 1795, *ibid.*).

13. **mujdéi** s.m. În dicţionare nu regăsim sensul de ‘măgar’ din textul biblic; în dicţionare apare doar cu sensul de ‘preparat alimentar din usturoi pisat, oţet (sau apă) şi sare, care serveşte ca adaos la unele mâncăruri’, cuvânt format pe teren românesc, prin compunere din *must* + *de* + *ai*, *cf.* DLR, MDA) Deşi cuvântul *mujdei* este prezent în dicţionare, totuşi acesta nu este atestat cu sensul de ‘măgar’, cum apare în textul biblic (PS. 31:9). TDRG atestă termenul în 1726 PAŞCA N. 285 numai cu sens de ‘Knoblauchpaste’. În PS.SCH. 31:9 e menţionat cu o singură ocurenţă, ca termen de comparaţie: *Nu fiereţi ca calul şi mujdeĭul ce n-au mente*, iar în PS.SL.-ROM. e consemnat prin sinonimul *măşcoi*: *ca măşcoiul ce n-au mente*.

14. **nésa** s.f. (< gr. *νέσσα*; Ms. 45, BB 1688, B 1795, Iov. 39:13). Cuvântul îl regăsim în contextul: *Aripa celor ce să veselesc, neelása*[21]*, de va zămisli asída şi nésa?* (B 1688, *ibid.*) şi este un împrumut după FRANKF., FRANEKER, *ibid.*, *νεσσα*, iar în VULG. apare *accipitris* < *accipiter, -tris*, cu sensul de ‘uliu, şoim’ (*cf.* GUTU). Sensul acestui lexem l-am aproximat, prin comparaţie cu sensul cuvântului *accipiter*. Acest lexem nu este consemnat în niciun dicţionar al limbii române şi nici în dicţionarele greceşti consultate, fiind considerat un *hapax legomenon*. În textul modern (B 1991, *ibid.*), apare cu redarea *struţ*.

15. **porfirión** s.m. (<gr. *πορφυρίων, -ωνος*). Se remarcă prezenţa acestuia în textele biblice din secolele al XVII-lea (Ms. 45, Ms. 4389, BB 1688, Lv. 11:18) şi al XVIII-lea (B 1795, Lv. 11:18, Dt. 14:18). Cuvântul se constituie ca un termen rar (doar cu 2 ocurenţe în textul sacru), fiind un împrumut după SEPT. VEN., FRANEKER, *ibid.*, *πορφιρίωνα* < (*ὁ*) *πορφυρίων, -ωνος*, cu sensul ‘a red-coloured water-bird’ (LS). În VULG., identificăm substantivul în cazul acuzativ *porphyrionem* < *porphyrio, -onis* ‘un fel de lişiţă’, GUTU, referindu-se la ‘o găinuşă de apă cu ciocul şi labele roşii’, asemănătoare *lişiţei* (Munteanu 2008: 110). Cuvântul *porfirion* (ebr. *rāḥam* < *rāḥam* ‘a fi tandru’, ar desemna o specie de *vultur*, de talie mică, a cărei denumire ştiinţifică ar fi *Vultur percnopterus, cf. Comentarii*, BB-MON., III: 179, SEPT. NEC. I: 353) nu este atestat în dicţionare, el fiind glosat în B 1795 cu sensul de ‘pasăre de apă, probabil lişiţă’. În BB 1688, apare cu accent marcat pe ultima silabă, *porfirión*, deşi în greacă accentul este pe penultima silabă, iar în Ms. 4389 e glosat marginal cu

[21] Termenul *neelása* este glosat de Micu drept „cuvânt jidovesc care însămnează bucurie, săltare”.

BDD-V3586 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:50:54 UTC)

o notă explicativă *pasărea soarelui* (vezi 4.2.3.6.). În B 1991 se întrebuinţează forma *porfirionul* (Dt. 14:17). Denumirea ştiinţifică este *Fulica porphyris*.

16. **sirín** s.m. (< gr. (ἡ) *σειρήν, -ῆνος*, Ms. 45, BB 1688, B 1795, Iov 30:29). Acest cuvânt este un *hapax legomenon*, împrumutat după FRANKF., FRANEKER, *ibid.*, *σειρήνων* < (ἡ) *σειρήν, -ῆνος*, cu sensul 'sirène, de jeunes femmes dont le corps se terminait en queue de poisson', BAILLY. Acesta este redat în VULG. prin substantivul de gen masculin, numărul plural, *draconum* (*draco, -onis*, cu sensul de 'balaur, şarpe mare, (peşte) dragon marin', GUTU). Termenul *sirin* se înregistrează în textul sacru, însă nu şi în dicţionarele româneşti, unde nu apare cu sens de 'animal' (în DLR, MDA are sensul de 'trunchi de brad', având şi forma *şirin*). În B 1991, *ibid.*, această formă este identificată cu substantivul *şacali*. Am reperat termenul şi cu forma *sirinél* (BB 1688, Is. 13:21) şi *sirinele* (Ms. 45, *ibid.*). În acelaşi verset, în B 1795, *ibid.*, apare substantivul *sirini*. Deşi în greacă apare lexemul *σειρῆνες*, cu referire la *sirene*[22] (animale care trăiesc în mare), totuşi, în traducerile româneşti, acest substantiv denumeşte 'stafii ale pustiului', sintagmă numită concret prin lexemele: *struţi, bufniţe sau şacali* (*cf.* SEPT. NEC. IV/II: 111-112).

17. **solam** s.m. (transpunere literală a radicalului ebraic, *sāle'ām / sol'ām* 'cel ce înghite', Usca 2003: 60, *cf. Comentarii*, BB-MON., III: 179, SEPT. NEC. I: 355). Specia de lăcustă comestibilă *solamul* este înregistrată în B 1991, Lv. 11:22, desemnată în BB 1688, Ms. 45, Ms. 4389 şi B 1795, *ibid.*, prin diverse forme fonetice ale substantivului *atachis*, *cf.* 5.4.3. Ea are şi sensul de 'distrugător' (MOLDOVEANU: 412), fiind o 'specie de lăcustă vorace' (Munteanu 2008: 111, *cf.* Usca 2003: 60). Termenul a fost preluat din versiunea ebraică în *Biblia Radu-Galaction* (Munteanu 2008: 111) şi e menţinut şi în variantele moderne.

18. **steliu** s.m. (< lat. *stellio, -onis*). În B 1795, un termen rar întâlnit (*hapax legomenon*), atestat doar în acest text şi cu o singură ocurenţă (Lv. 11:30), este cuvântul *steliul*, cu sensul 'probabil nevăstuică' (sens ce apare în glosarul din B 1795): *Chiţoranul, şi hameleonul şi* ***steliul***. Acest sens este prin analogie cu alte versiuni biblice unde, în acelaşi verset, apare *nevăstuică* (Ms. 45, Ms. 4389, BB 1688). Echivalarea cu această specie s-a făcut după gr. *χαλαβώτης* (SEPT. VEN., FRANEKER, *ibid.*) 'un soi de şopârlă' (cuvânt compus din *χαλά* 'cloven-hoof', *βώτης* 'cow-herd', LS). Totuşi, se pare că ar fi vorba de o specie de şopârlă (ebr. *ḥṭā'āh, Comentarii,* BB-MON., III: 180, *cf.* SEPT. NEC., vol. I: 356), care face parte din clasa *Lacertidae*, specie echivalată după lat. *stellio* (VULG., *ibid.*), care desemnează '(un fel de) şopârlă cu pete strălucitoare pe spate', GUTU, *s.v.* Nu am accentuat cuvântul, întrucât nu este atestat în dicţionare şi nu este accentuat în text. Interesant este faptul că în

[22] *Sirenele* sunt descrise astfel de Physiologus: „La moitié de leur corps a une forme humaine et l'autre moitié a l'apparence d'une oie" (2005: 116). După Pierre de Beauvais, aceste fiinţe, pe jumătate femei şi pe jumătate peşte, sunt simbolul femeilor care-i atrag pe bărbaţi, amăgindu-i cu vorbe înşelătoare pentru a-i sărăci şi ucide (*apud* Physiologus 2005: 119).

BDD-V3586 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:50:54 UTC)

Vulgata de la Blaj se păstrează forma latinească, prin reduplicarea lui *l*, *stelliu* (*apud* Iacob 2007: 104).

19. **thehím** s.m. (< gr. *θεχείμ*; BB 1688, 2 Cr. 9:21). Lexemul acesta nu este atestat în dicţionarele consultate, nici în cele româneşti, nici în cele greceşti, fiind un *hapax legomenon* după FRANKF. *θεχείμ*. În VULG., identificăm forma substantivală *pavos* (*pavo, -onis,* cu sensul de 'păun, pasăre consacrată Iunonei', GUTU). Întrucât lexemul românesc nu este atestat, am echivalat înţelesul acestuia după sensul pe care îl are în latină 'păun'.

Am avut în vedere două criterii de clasificare: c r i t e r i u l e t i m o l o g i c (cuvinte de origine latină - moştenite; cuvinte autohtone; cuvinte împrumutate - de origine slavă / veche slavă, greacă, maghiară, franceză, turcă, germană, multiplă; cuvinte formate pe teren românesc / cu origine onomatopeică; cuvinte cu origine probabilă / necunoscută) şi c r i t e r i u l p r i m e i a t e s t ă r i (cuvinte din secolele al XIII-lea – al XIX-lea, cuvinte atestate pentru prima oară în textul biblic, cuvinte neatestate în dicţionarele limbii române). O mare parte a acestui articol este dedicată discutării celor nouăsprezece zoonime care nu sunt atestate de dicţionarele limbii române: *aliet*, *asidă, atachis, ch(i)erast, fasec, furnicoleu, ghipă*, *hagab*, *haradrion*, *hargol*, *hirogrilion*, *măgarotaur, mujdei, nesa*, *porfirion*, *sirin, solam, steliu, thehim.*

Bibliografie

A. Surse

BB 1688 = *Biblia ádecă Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului şi Noului Testament,* tipărită întâia oară la 1688, în timpul lui Şerban Vodă Cantacuzino, Domnul Ţării Româneşti, retipărită sub îngrijirea editorială a lui Vasile Arvinte şi Ioan Caproşu, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, vol. I, 2001, vol. II, 2002.

BB-MON. = *Biblia de la Bucureşti (1688)*, în seria *Monumenta linguae Dacoromanorum*, Pars I, *Genesis*, Iaşi, 1988 (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Elsa Lüder, Paul Miron, Mircea Roşian, Marietta Ujică); Pars II, *Exodus*, Iaşi, 1991 (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Corneliu Dimitriu, Elsa Lüder, Paul Miron, Mircea Roşian, Marietta Ujică; Pars III, *Leviticus*, Iaşi, 1993 (autorii volumului: Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Elsa Lüder, Paul Miron, Eugen Munteanu); Pars IV, *Numeri*, Iaşi, 1994 (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ion Florea, Elsa Lüder, Paul Miron; Pars V, *Deuteronomium*, Iaşi, 1997 (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Eugenia Dima, Elsa Lüder, Paul Miron, Petru Zugun); Pars VI, *Iosue, Iudicum, Ruth*, Iaşi, 2004 (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Ileana Campan, Eugenia Dima, Doina Grecu, Gabriela Haja, Gustavo Adolfo Loria Rivel, Elsa Lüder, Paul Miron, Mioara Săcrieru Dragomir, Stela Toma. Consultant ştiinţific: N. A. Ursu); Pars VII, *Regum I, II*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2008 (autori: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Ion Florea, Elsa Lüder, Paul Miron); Pars XI, *Liber Psalmorum*, Iaşi, 2001 (autorii volumului: Al.

BDD-V3586 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:50:54 UTC)

Andriescu, Eugenia Dima, Gustavo Adolfo Loria Rivel, Elsa Lüder, Paul Miron. Consultant ştiinţific: N. A. Ursu).

B 1795 = Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a legii vechi şi a ceii noao, Blaj, 1795. Biblia de la Blaj, Ediţie Jubiliară, 2000.

B 1991 = *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea şi cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1991.

CV = *Codicele Voroneţean*, ediţie critică, studiu filologic şi studiu lingvistic de Mariana Costinescu, Editura Minerva, Bucureşti, 1981.

DOS.PS.V. = Dosoftei, *Psaltirea în versuri*, Iaşi, 1673.

DOS.PS.2007 = Dosoftei, *Psaltirea de-nţăles* (…), Iaşi, 1680. Text stabilit şi studiu lingvistic de Mihaela Cobzaru, Casa Editorială Demiurg, Iaşi, 2007.

FRANEKER = *Η Παλαιά Διαθήκη κατὰ τοὺς ἑβδομήκοντα. Vetus Testamentum ex versione Septuaginta interpretum, Secundum Exemplar Vaticanum Roma editum* (...), summa cura edidit Lambertus Bos, Franeker, 1709.

FRANKF. = *Τῆς Θείας Γραφῆς Παλαιάς Δηλαδὴ καὶ Νεάς Διαθήκης ἁπάντα - Divinae Scripturae nempe Veteris ac Novi Testamenti omnia, Graece, a viro doctissimo recognita et emendata, variisque lectionibus aucta et illuustra, Frankofurti ad Moenum, apud Andreae Wecheli haeredes*, 1597.

Ms. 45 = *Ms. 45*, Biblioteca filialei Cluj a Academiei Române, fondul Blaj, manuscrisul românesc nr. 45; consultat în BB-MON.

Ms. 4389 = *Ms. 4389*, Biblioteca Academiei Române, manuscrisul românesc nr. 4389; consultat în BB-MON.

NTB 1648 = *Noul Testament de la Bălgrad* (1648), cu titlul *Noul Testament sau împăcarea au Leagea Noao a lui Isus Hristos, Domnului nostru*, sub îngrijirea mitropolitului Simion Ştefan, reeditat, sub auspiciile Arhiepiscopiei Ortodoxe Române de la Alba Iulia, în 1988 şi în 1998.

PH = *Psaltirea Hurmuzachi*, I, Studiu filologic, studiu lingvistic şi ediţie de Ion Gheţie şi Mirela Teodorescu, II, Indice de cuvinte de Rovena Şenchi, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005.

PO, PO 2007 = *Palia de la Orăştie 1581-1582*, I, Text stabilit şi îngrijire editorială de Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Alexandru Gafton, Sorin Guia, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi 2005, II, Studii de Alexandru Gafton şi Vasile Arvinte, Indice de Sorin Guia, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2007.

PS.SCH. = *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte Psaltiri din sec. XVI şi XVII traduse din slavoneşte*, ediţiune critică de I.- A. Candrea, Bucureşti, 1916.

PS.SL.-ROM. = Coresi, *Psaltirea slavo-română (1577) în comparaţie cu Psaltirile coresiene din 1570 şi din 1589*. Text stabilit, introducere şi indice de Stela Toma, Editura Academiei R.S. România, Bucureşti, 1976.

SEPT. NEC. I-VI = *Septuaginta* vol.1-6 (coord. Cristian Bădiliţă ş.a.), 2004-2011, Polirom, Iaşi.

SEPT. VEN. = *Η Θεία Γραφή δηλαδὴ Παλαιάς καὶ Νεάς Διαθήκης Ἅπάντα – Divina Scriptura nempe Veteris ac Novi Testamenti Omnia. A viro doctissimo recognita et linguarum peritissimo diligenter recognita, et multis in locis emendata, variis; lectionibus ex diuersorum Exemplarum collatione decerptis, et ad Hebraicam veritatem in veteri Testamento reuocatis aucta et illustrata*, παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ' Ιωαννίνων, Veneţia, 1687.

BDD-V3586 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:50:54 UTC)

VULG. = *Bibliorum Sacrorum juxta Vulgatam clementinam nova editio* (...), curavit Aloisius Grammatica, Typis polyglotis Vaticanis, 1929. [textul imită ediţia *Biblia ad vetustissima exemplaria castigata* (…), Antverpie, ex officina Christophori Platini, 1565, utilizat de autorul Ms. 4389].

B. Dicţionare

BAILLY = A., Bailly, *Dictionnaire Grec-Français*, édition revue par L. Séchan et P. Chantraine, Paris, 1996.

BOGDAN = Damian P. Bogdan, *Glosarul cuvintelor româneşti din documentele slavo-române*, Tipografia cărţilor sfinte, Institutul de studii şi cercetări balcanice, Seria filologică, Nr. 1, Bucureşti, 1946.

CADE = I.-A.Candrea, Gh. Adamescu, *Dicţionar enciclopedic ilustrat*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1931.

CDDE = I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, *Dicţionarul etimologic al limbii române. Elementele latine*, Atelierele Grafice Socec & Comp., Bucureşti, 1914.

CIHAC I, II = A. de Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane. Éléments latins comparés avec les autres langues romanes*, vol. I, Réimpression de l'édition de 1870, Biblio Verlag, Frankfurt, vol. II, *Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais,* Frankfurt, 1879.

DA = *Dicţionarul limbii române*, întocmit şi publicat sub îndemnul şi cu cheltuiala Maiestăţii sale regelui Carol I, Tomul I, Partea I, A-B, Partea a II-a, C, Tomul II, Partea I, F-I, J, Bucureşti, Editura Academia Română, 1913-1948.

DER = *Dicţionarul etimologic al limbii române,* ediţie îngrijită şi traducere din limba spaniolă, de Tudor Şandru Mehedinţi şi Magdalena Popescu Marin, Editura Saeculum I. O., Bucureşti, 2007.

DLR = *Dicţionarul limbii române (DLR)*, Serie nouă, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1965-2009. (au apărut tomurile corespunzătoare literelor *D,E, M, N, O, P, R, S, Ş, T, U, X, Y, Z*).

DLRV = G. Mihăilă, *Dicţionar al limbii române vechi (sfârşitul sec. X – începutul sec. XVI),* Editura Enciclopedică română, Bucureşti, 1974.

DOBRIDOR = Gheorghe Dobridor, *Dicţionar de termeni lingvistici*, Editura Teora, Bucureşti, 1998.

DOOM² = *Dicţionarul ortografic, ortoepic, ortografic şi morfologic al limbii române*, Ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2005.

DŞL = Angela Bidu-Vrănceanu, Cristina Călăraşu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaş, Gabriela Pană Dindelegan, Gabriela, *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, ediţia a doua, Editura Nemira, Bucureşti, 2005.

GUTU = G. Guţu, *Dicţionar latin-român*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983.

LS = H.G. Liddell, R. Scott, *A Greek-English Lexicon*, with a revised Supplement, Oxford, 1996.

MDA = *Mic dicţionar academic*, vol. I (A-Me), vol. II (Mi-Z), Editura Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti, 2010.

MOLDOVEANU = Nicolae Moldoveanu, *Dicţionar biblic de nume proprii şi cuvinte rare,* Ediţia a II-a revizuită şi adăugită, Editura Casa Şcoalelor, Bucureşti, 1995.

PUŞCARIU = *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache*, *I. Lateinisches Element* mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen von Sextil Puşcariu, Heidelbreg, Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, 1905.

BDD-V3586 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:50:54 UTC)

ŞAINEANU = Lazăr Şăineanu, *Dicţionar universal al limbii române*, Editura Litera, Chişinău, 1998.

TDRG = H. Tiktin, *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch*, Band I A-C, Band II, D-O, Band III, P-Z, 2., überarbeitete und ergänzte Auflage von Paul Miron Lieferung 1, Einleitung, Bibliographie, Abkürzungen, Autorenliste, Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1986-1988.

C. Literatura de specialitate

Bidu-Vrănceanu, Forăscu 1988 = Angela Bidu-Vrănceanu, Narcisa Forăscu, *Cuvinte şi sensuri (Polisemia. Sinonimia. Antonimia prin exerciţii),* Editura Ştiinţifică şi Pedagogică, Bucureşti, 1988.

Brâncuş 1983 = Grigore Brâncuş, *Vocabularul autohton al limbii române*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983.

Ciccarese 2002, 2007 = Maria Pia Ciccarese, *Animali simbolici. Alle origini del bestiario cristiano, I (agnello-gufo),* Bologna 2002, *II* (*leone-zanzara*), Bologna, 2007.

Cocagnac 1997 = Maurice Cocagnac, *Simbolurile biblice. Lexic teologic.* Traducere din franceză de Michaela Slăvescu, Editura Humanitas, Bucureşti, 1997.

Densusianu 1961 = Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*, vol. I *Originile*, vol. II, *Secolul al XVI-lea*, Ediţie îngrijită de J. Bick, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1961.

Dimitrescu 1978 = Florica Dimitrescu (coord.), Pamfil, Viorica, Barborică, Elena, Cvasnâi, Maria, Theodorescu, Mirela, Călăraşu, Cristina Marta, Mihai, Ruxăndoiu, Liliana, Toma, Elena, *Istoria limbii române. Fonetică, Morfosintaxă, Lexic*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1978.

Feliks 1962 = Jehuda Feliks, *The animal world of the Bible*, translated into English by Pinhas Irsai, published by „Sinai", Tel-Aviv, 1962.

Iacob 2007 = Niculina Iacob, *Bogăţie lexicală şi expresivitate în Vulgata de la Blaj (1760-1761)*, în „Analele Universităţii «Ştefan cel Mare» - Suceava", Seria Filologie, A. Lingvistică, Tomul XIII, Nr.1, Editura Universităţii din Suceava, 2007, p. 101-110.

*ILR II = *Istoria limbii române*, vol. II, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1969 (ediţie coordonată de Al. Rosetti, B. Cazacu, I. Coteanu).

Ionescu 1985 = Adriana Ionescu, *Lexicul românesc de proveniență autohtonă în textele din sec. al XVI-lea-al XVII-lea*, Bucureşti, 1985.

Ivănescu 2000 = G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, ediţia a II-a, Îngrijirea ediţiei, autori şi indice de cuvinte: Mihaela Paraschiv, Editura Junimea, Iaşi, 2000.

Marouzeau 1951 = J. Marouzeau, *Lexique de la terminologie linguistique français, allemand, anglais, italien*, Paris, Librairie Orientaliste Paul Geuthner, 1951.

Mihăilă 2006 = Gheorghe Mihăilă, *Cuvintele de origine autohtonă în limba română. Discursul rostit la 20 ianuarie 2006 în ședință publică. Cu răspunsul Academicianului Eugen Simion*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2006.

Munteanu 2008 = Eugen Munteanu, *Lexicologie biblică românească*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2008.

Philippide 1923-1925, 1927-1928 = Al. Philippide, *Originea românilor*, Iaşi, vol. I, 1923-1925, vol. II, Iaşi, 1927-1928.

Physiologus 2005 = Physiologus, *Le bestiaire de bestiaires*, texte traduit du grec, introduit et commenté par Arnaud Zucker, Editions Jérôme Millon, Grenoble, 2005.

Russu 1970 = I. I. Rusu, *Elemente autohtone în limba română. Substratul comun româno-albanez*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1970.

BDD-V3586 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:50:54 UTC)

Şerban, Evseev 1978 = V. Şerban, I. Evseev, *Vocabularul românesc contemporan*, Editura Facla, Timişoara, 1978.
Toma 2004 = Ion Toma, *Limba română contemporană. Fonetică-fonologie, lexicologie*, Editura Fundaţiei România de mâine, Bucureşti, 2004.
Usca 2003 = Ana Usca, Ioan Sorin Usca, *Vechiul Testament în tâlcuirea Sfinţilor Părinţi*, vol. III, *Leviticul*, Editura Christiana, Bucureşti, 2003.

BDD-V3586 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:50:54 UTC)